

Αντιφώνηση

Ενθουσιασμός

Εν αρχή ην ο ενθουσιασμός. Η χαρά της ανακάλυψης κάποιου ερευνητικού προβλήματος, που σου εμπιστεύτηκε μια ευνοϊκή συγκυρία και τρόπον τινά σε περίμενε εσένα αποκλειστικά, να ασχοληθείς μαζί του, να λύσεις το αίνιγμα του μυστηρίου και να ρίξεις φως στο σκοτεινό πυθμένα του. Για να το πετύχεις, πρέπει να επιστρατεύσεις όχι μόνο μια μεθοδολογική συμπάθεια για το αντικείμενο που επέλεξες, καλύτερα που αυτό σε επέλεξε, αλλά να το ερωτευθείς παράφορα με όλο το είναι σου, να του δοθείς και τότε θα σου δοθεί και αυτό, και κρύπτες και κατακόμβες θα ανοίξουν κάτω από την επιφάνεια, και θα σε πάρει από το χέρι και θα σε ξεναγήσει στα ενδότερα και στα άδυτα των αδύτων. Χωρίς να ερωτευθείς δεν κάνεις επιστήμη. Και αν το έχεις πετύχει μία φορά, θα έρθουν ταπεινά και άλλα προβλήματα που συναντάς καθ' οδόν και θα σε παρακαλούν ικετικά να ασχοληθείς μαζί τους, φτάνει να έχεις αφτί να τα ακούσεις. Και επειδή στις επιστήμες του ανθρώπου τα ερευνητικά προβλήματα είναι ανθρώπινα, αυτά που σε καλούν να ασχοληθείς μαζί τους, ανθρώπινα είναι και δύσκολα μπορείς να αρνηθείς, να αντισταθείς. Και έτσι θα σου φύγει κομμάτι κομμάτι ο χρόνος, στα ράφια στιβάζονται τα βιβλία σου και στην κορυφή το χιόνι· αυτό που δεν λιώνει πια, μόνο βάφεται.

Αλλά στην πορεία αυτή θα ανακαλύψεις κάτι άλλο που δεν ήξερες. Ότι ο άνθρωπος έχει απίστευτες δυνάμεις, σχεδόν απεριόριστες, φτάνει να δώσει σ' αυτές την ευκαιρία να εκλύονται, να εκτυλίσσονται, φτάνει να τις ανακαλύψει με τον ενθουσιασμό, φτάνει να τις καλλιεργήσει με την αφοσίωση, την ολόψυχη αφιέρωση σ' ένα θέμα έως την εμμονή και το φανατισμό, φτάνει να ερωτευθείς ψυχή τε και σώματι, και τότε θα ανακαλύψεις πως είσαι αστείρευτα δυνατός, ο άνθρωπος έχει σχεδόν άπειρη ενέργεια, φτάνει να βρει τον τρόπο να την ζυπνήσει και να τη θέσει σε κίνηση. Αυτό δεν γίνεται χωρίς έρωτα. Όταν επενδύσεις την ψυχή σου, αφιερώσεις τη νόησή σου, εστιάζεις την προσοχή σου, τότε αρχίζουν τα πράγματα να σου μιλούν, σαν τα λουλούδια ανοίγονται στην προσοχή και τη συμπάθεια, σου εμπιστεύονται τον καημό τους. Αυτή η μυσταγωγία της επικοινωνίας με τα πράγματα και τα θέματα κάνει την έρευνα τόσο υπέροχα ικανοποιητική, που σε γεμίζει χαρά και γνώση, φως και ευγνωμοσύνη· και είναι διαδικασία μνητική στην ουσία της ζωής. Και όποιος έχει πει μια φορά από αυτό το κρασί το δυνατό, το μεθυστικό, θα ξαναπιεί, και αλκοολικός θα γίνει και θα μείνει. Αυτή η μέθη είναι διά βίου. Όπως η τέχνη είναι μια αρρώστια, έτσι και η επιστήμη· τέχνη είναι κι αυτή. Και άλλη θεραπεία δεν έχει ο άρρωστος

παρά να αρρωστήσει πάλι. Και τα ράφια γεμίζουν και τρέχουν οι αριθμοί.

Στη ζωή μου ήμουν τυχερός, και πάντα αισθανόμουν την ανάγκη να το ανταποδώσω στη μοίρα μου, από ευχαριστία και ευχαρίστηση. Παιδί έζησα σ' ένα από τα πιο κοσμοπολιτικά κέντρα της Ευρώπης, με σημαντική και εκθαμβωτική παράδοση στις τέχνες, και ιδίως στη μουσική. Αυτά τα βιώματα, οι συναυλίες, οι όπερες, τα θέατρα, τα μουσεία, οι εκθέσεις, τα λογοτεχνικά διαβάσματα με συνόδευσαν σε όλη τη ζωή μου και μου παρείχαν ένα ανθεκτικό στρώμα αισθητικών αποθεμάτων, τα οποία και σε δύσκολες στιγμές δεν με εγκατέλειπαν και με σήκωναν μια σπιθαμή πάνω από τους κακοτράχαλους δρόμους μιας καθαρά ακαδημαϊκής σταδιοδρομίας. Εκπαιδύτηκα σ' ένα από τα καλύτερα πανεπιστημιακά ινστιτούτα Θεατρολογίας στην ηπειρωτική Ευρώπη, τη Βιέννη· εκεί απέκτησα το διδακτορικό μου δίπλωμα και τον τίτλο του υφηγητή, καί δίδασκα, παράλληλα με τη σταδιοδρομία μου στην Ελλάδα, για σχεδόν 30 χρόνια θέματα της ιστορίας του ελληνικού και ευρωπαϊκού θεάτρου, καθώς και θεωρία του θεάτρου και του δράματος, σε μορφή εντατικών μαθημάτων. Στην Ελλάδα είχα την τύχη να ζήσω από κοντά την ίδρυση του πανεπιστημίου Κρήτης και να είμαι από τους πρώτους που δίδαξαν εκεί, το νέο μάθημα της ιστορίας του θεάτρου, που για πρώτη φορά διδασκόταν επίσημα και ανεξάρτητα από τη φιλολογία σε ελληνικό ΑΕΙ. Και μετά από 12 χρόνια θητείας στη μεγαλόνησο είχα την τύχη, να μου αναθέσει ο τότε πρόεδρος του ΕΚΠΑ, Μιχάλης Σταθόπουλος, τον επιστημονικό σχεδιασμό ενός ολόκληρου νέου τμήματος, των Θεατρικών Σπουδών, ο οποίος είχε την ευαισθησία και το όραμα πως χρειαζόταν η πρωτεύουσα μιας χώρας, όπου γεννήθηκε το θέατρο, μια επιστημονική εστία, που να ασχολείται συστηματικά με την κληρονομιά αυτή, την ιστορία του ελληνικού θεάτρου, το οποίο ανθεί στην πόλη αυτή από την αρχαιότητα έως σήμερα, και να διαφωτίζει τις διασυνδέσεις του με το ευρωπαϊκό και παγκόσμιο θέατρο. Και είχα την τύχη να συνεργάζομαι για πάνω από 20 χρόνια με τον αείμνηστο Σπύρο Ευαγγελάτο στην προεδρία του Τμήματος, το οποίο είναι το παλαιότερο της χώρας, που διακονεί την επιστήμη του θεάτρου. Ίδρυσα και διευθύνω και το ειδικό περιοδικό του, την «Παράβασιν», που αριθμεί σήμερα 15 ογκώδεις τόμους, και μια σειρά παραρτημάτων, που κοντεύουν να φτάσουν στους 20 τόμους.

Από νωρίς όμως με γοήτευσε και η Λαογραφία, και συνάντησα στη σταδιοδρομία μου δύο μεγάλες προκλήσεις. Η πρώτη ήταν το 1977, όταν ο τότε διευθυντής του Αυστριακού Λαογραφικού Μουσείου της Βιέννης μου πρότεινε θέση επιστημονικού ερευνητή στο μουσείο, και θα είχα αφυπηρετήσει σήμερα ως διευθυντής του φημισμένου αυτού μουσείου, το οποίο καλύπτει όλες τις χώρες της τέως αυστροουγγρικής μοναρχίας, δηλαδή τα μισά Βαλκάνια· αλλά εγώ ήθελα να πάω στην

Ελλάδα και δεν δέχτηκα. Και η δεύτερη ήταν το 1986, όταν για τρία εξάμηνα κατείχα τη θέση του Ordinarius, του τακτικού καθηγητή και προέδρου του ινστιτούτου της Λαογραφίας (Ethnologia europaea) στο πανεπιστήμιο του Graz της Στυρίας, της δεύτερης σε μέγεθος πόλης της Αυστρίας, λόγω της αφυπηρέτησης του παλαιού καθηγητή, και το σώμα των τακτικών καθηγητών με προέτρεπε να υποβάλω υποψηφιότητα για τη θέση αυτή, γιατί τους άρεσε ο τρόπος των συγκριτικών μου εργασιών για το βαλκανικό λαϊκό πολιτισμό· τότε θα είχα αφυπηρετήσει ως ομότιμος καθηγητής Λαογραφίας της φοιτητούπολης του Graz. Αλλά και πάλι με κέρδισε η Ελλάδα.

Η επιλογή της Ελλάδας ήταν συνειδητή, και σε κάποια φάση έγινε και συναισθηματική. Έντονα συναισθηματική. Και παρέμεινε. Η Ελλάδα είναι από τη μια το κέντρο και η βάση του ευρωπαϊκού πολιτισμού, από την άλλη όμως κατέχει περιφερειακή θέση ανάμεσα σε τρεις ηπείρους. Ιδίως ο λαϊκός της πολιτισμός ανήκει σ' έναν ευρύτερο γεωγραφικό χώρο, αυτόν της χερσονήσου του Αίμου, που διαφέρει αισθητά από το λαϊκό πολιτισμό της υπόλοιπης Ευρώπης και διατηρούσε έως πρόσφατα πολιτισμικά στοιχεία παλαιότερων εποχών. Αυτή η πολυεδρικότητα της θεωρητικής και πολιτισμικής πρόκλησης με γοήτευε και δόθηκα ολοκληρωτικά. Πρώτον στον αγώνα της εδραίωσης του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών (η νέα επιστήμη δεν διέθετε καθόλου συγγράμματα, η ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου είχε μεγάλα κενά και ακόμα έχει)· αντιμετώπισα τη δυσκολία της στελέχωσής του (δεν υπήρχαν εκπαιδευμένοι θεατρολόγοι τότε) και χρησιμοποίησα το επιστημονικό όργανό του, την «Παράβασιν», ως ένα forum πρόσληψης και κριτικής συζήτησης της ξένης βιβλιογραφίας. Δεύτερο μέλημά μου ήταν η στήριξη της ελληνικής λαογραφίας από μεθοδολογική και θεωρητική άποψη, εμμένοντας ιδιαίτερα στη συγκριτική διάσταση (σχεδόν 20 χρόνια τώρα είμαι πρώτος αντιπρόεδρος της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας). Τρίτον άνοιξα διαύλους επικοινωνίας με τη διεθνή Βαλκανιολογία, δημοσιεύοντας μελέτες ελληνικού και συγκριτικού ενδιαφέροντος και παρουσιάζοντας εκατοντάδες ελληνικά βιβλία στο σπουδαίο διεθνές περιοδικό «Νοτιοανατολικές Μελέτες» (Südost-Forschungen) του Μονάχου κι αλλού. Αυτή την τελευταία αποστολή την πήρα ιδιαίτερα στα σοβαρά: το φράγμα της γλώσσας δυστυχώς εμποδίζει σήμερα ακόμα την ελεύθερη κυκλοφορία και διάδοση της γνώσης (οι βιβλιοθήκες των Ηνωμένων Πολιτειών δεν αγοράζουν πια βιβλία που δεν είναι γραμμένα στα αγγλικά), και τα ελληνικά δημοσιεύματα έχουν πρόβλημα να γίνουν γνωστά στο εξωτερικό· όπως επίσης υπάρχει πρόβλημα στην πρόσληψη ειδικευμένης ξένης βιβλιογραφίας, γιατί οι ελληνικοί εκδοτικοί οίκοι εφαρμόζουν άλλα κριτήρια στις επιλογές τους. Και πέρα από τα πάμπολλα συνέδρια του εξωτερικού όπου έχω παρουσιάσει ανακοινώσεις, τις παραμονές μου ως guest professor σε

χώρες της Ευρώπης και Αμερικής ή ως καλεσμένος ομιλητής, πέρα από την τρέχουσα επιστημονική αλληλογραφία, που δεν σταματάει ποτέ και έχει πάρει διαστάσεις δυσβάστακτες, έχω συγγράψει και δημοσιεύσει και γύρω στα 20 βιβλία στα αγγλικά και γερμανικά, που είχαν και ευρύτερη απήχηση. Τα ελληνικά μου αυτοτελή δημοσιεύματα είναι βέβαια πολλαπλώς περισσότερα.

Αλλά δε θέλω να μιλήσω για τον εαυτό μου. Το έκαναν ήδη άλλοι. Ούτε να προτρέψω τους νέους επιστήμονες να ακολουθήσουν το παράδειγμά μου. Δεν είναι όλοι οι άνθρωποι ίδιοι. Απλώς να έχετε εμπιστοσύνη στις δυνάμεις σας· υπάρχουν, απλώς δεν το ξέρετε. Και μπορείτε να τις κινητοποιήσετε με τον ενθουσιασμό σας, με την αγάπη σ' αυτό που κάνετε. Είστε προνομιούχοι. Ασχολείστε με κάτι, στο οποίο μπορείτε να επενδύσετε ολόκληρα κομμάτια ψυχής. Ποιος, στο σημερινό κόσμο, έχει το προνόμιο αυτό, όπου η αποξένωση και η απομάγευση έχει κλονίσει και το ίδιο το νόημα της ζωής; Για το νόημα της ζωής δεν φροντίζει η φύση, οι άνθρωποι πρέπει να το βρουν μόνοι τους. Καλύτερα: να το δημιουργήσουν. Δοθείτε λοιπόν σ' αυτόν τον έρωτα της επιστήμης και της τέχνης, τότε θα επιτύχετε, τουλάχιστον τη δική σας ικανοποίηση. Ποιος μπορεί να πει σήμερα, ότι είναι ικανοποιημένος με αυτό που κάνει; Εσείς μπορείτε. Έχετε τη δυνατότητα. Και αυτό είναι ευλογία και νόημα ζωής. Ακούστε την εσωτερική σας φωνή. Και μη φοβάστε τη δουλειά. Είναι μεγάλος γιατρός και αλάνθαστη θεραπεία.

Και όσοι διδάσκετε, έχετε ένα άλλο μεγάλο δώρο: τη συναναστροφή με νέους ανθρώπους, στη φάση που χτίζουν τον εαυτό τους σπίτι, καλύβα ή παλάτι, και είναι εύπλαστος πηλός, στον οποίο κάθε δάσκαλος αφήνει το αποτύπωμά του. Και μπορεί να σας διακατέχει διαχρονικά το άγχος του μαθήματος, αλλά μην ξεχνάτε, ό,τι πείτε και πώς το λέτε εγγράφετε στη δεκτική ψυχή και την αισθηματική μνήμη. Και θα τους συναντήσετε κάποτε στο δρόμο, όπως μου συνέβη πάμπολλες φορές, θα σας σταματήσουν, άγνωστοι πλέον, και θα σας πουν πόσο τους άρεσε το μάθημά σας, πόσο το θυμούνται και πόσο ωφελήθηκαν από τις συμβουλές σας. Και δεν μετράει τόσο το περιεχόμενο παρά η συμπεριφορά. Και αυτό είναι η υπέρτατη ικανοποίηση, του δασκάλου. Ο συγγραφέας δεν είναι τόσο τυχερός· σπάνια γνωρίζει τους αναγνώστες του.

Ευχαριστώ το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και όλα τα όργανά του, που αναγνωρίζει με τη σεμνή αυτή τελετή της απονομής του τίτλου του επίτιμου καθηγητή την προσφορά μου στο Ίδρυμα, τη συμβολή μου στην έρευνα και την επιστήμη, την άοκνη προβολή των ελληνικών γραμμάτων στο εξωτερικό και την αφιέρωσή μου στη διακονία στην επιστήμη και την τέχνη αυτού του τόπου. Ευχαριστώ όλους τους συναδέλφους που με στήριζαν όλ' αυτά τα χρόνια σε αυτή την προσπάθεια. Ευχαριστώ και τις γενεές φοιτητών που με

έκαναν να νιώθω και να είμαι δάσκαλος, με την ευρύτερη έννοια του όρου. Και για τους νέους: δέστε πού οδηγεί ο ενθουσιασμός, όταν συνδεθεί με την μεθοδικότητα!

Σας ευχαριστώ για την αγάπη σας!

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

22 Νοεμβρίου 2018